

STUDIA W SEMINARIUM DUCHOWNYM W TARNOWIE

1. OD ZAŁOŻENIA SEMINARIUM DO KOŃCA PIERWSZEJ WOJNY ŚWIATOWEJ (1821—1921)

Seminarium duchowne w Tarnowie, podobnie jak i sama diecezja, powstało w okresie niewoli pod zaborem austriackim. Diecezja jest starsza, gdyż erygowana i ostatecznie zorganizowana w 1786 r. Seminarium duchowne prawie 40 lat później po reerekcji diecezji w 1821 r. Wobec istniejących warunków w Galicji i wytworzonej sytuacji po reformie józefińskiej w początkowej fazie istnienia było organicznie związane z seminarium generalnym we Lwowie, a co za tym idzie — z wydziałem teologicznym tegoż uniwersytetu. Przez dwadzieścia prawie lat, z powodu trudności organizacyjnych alumni diecezji (tynieckiej) tarnowskiej studiowali we Lwowie, a tylko ostatni, czwarty kurs na miejscu w diecezji, przy swoim biskupie. Dopiero w r. 1838/39 wszyscy klerycy znajdują pomieszczenie w Tarnowie i rozpoczyna się normalna praca w seminarium. Wpływ jednak Lwowa — jak zobaczymy — i współpraca obydwóch uczelni będzie ciągle żywa.

Nie można przeczyć wpływów idących z samego Wiednia i w ogóle Austrii. Pierwszy biskup tarnowski po reerekcji diecezji, Grzegorz Tomasz Ziegler, benedyktyn, był związany z Wiedniem i Linzem przez wykłady na uczelniach teologicznych w tych miastach. Pierwszy rektor tarnowskiej uczelni, ks. Andrzej Reiner pochodził właśnie z Austrii. Wielu alumnów i księży tarnowskiej diecezji w XIX w. studiowało na wydziale teologicznym, względnie na instytucie św. Augustyna w Wiedniu. Po skończonych studiach zostawali profesorami w seminarium duchownym w Tarnowie.

Tak układały się stosunki, że można dopatrywać się powiązań Tarnowa ze stolicą Czech. Czechem, raczej Morawianinem był ks. Andrzej Ostrawski, jeden z pierwszych ojców duchownych, później rektor. Następcą bpa Zieglera na stolicy biskupiej w Tarnowie został bp Franciszek Pisztek (1832—1836), sufragan z Pragi, który właśnie rozpoczął budowę stojącego do dziś gmachu seminarium duchownego i po poświęceniu kamienia węgielnego przeniósł się na metropolitalną stolicę do Lwowa, gdzie żył do 1846 r., będąc zarazem prymasem Galicji. Pamiątką — zdaje się — po jego pobycie w Tarnowie jest rękopis Pisma św. Nowego Testamentu w języku morawskim i modlitewnik alumnów seminarium duchownego w Pradze z końca XVIII w. w języku łańciskim, znajdujący się w bibliotece seminarium duchownego w Tarnowie.

Inaczej przedstawiała się współpraca z wydziałem teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Chociaż bliżej Tarnowa — Kraków, oddzielony kordonem granicznym — do aneksji tego miasta przez Austrię w r. 1846 nie mógł nawiązać bliższych, sąsiedzkich stosunków z Tarnowem. Stara stolica Polski, dwukrotnie wcielana do Austrii, tak po trzecim rozbiorze, jak i po roku 1846 była poddana gruntownej germanizacji, w wyniku której Uniwersytet Jagiel-

łoński dotkliwie odczuwał brak polskiej kadry profesorskiej. Szukając obsady personalnej od czasu do czasu korzystał z sąsiedzkiej pomocy Tarnowa. Z grona profesorów tarnowskiego seminarium duchownego wyszedł administrator apostolski diecezji krakowskiej, bp Antoni Gałęcki (1862—1879)¹. Z Tarnowa też przeszli na wykładowców, bądź profesorów UJ ks. Feliks Sosnowski, ks. Wincenty Splawiński, wykładowca katechetyki i metodyki ks. Józef Wilczek, profesor teologii pastoralnej, ks. Jan Krzysiak, profesor Pisma św. Czyniono zabiegi o zdolnego pastoralistę, ks. Adama Kopycińskiego; z nominacją na profesora teologii moralnej odszedł do wieczności już na początku tego stulecia ks. Karol Szczeklik². Do tych właśnie tradycji nawiązuje współpraca naukowa pomiędzy obydwoma uczelniami teologicznymi — tarnowską i krakowską — kontynuowana po drugiej wojnie światowej.

We współpracy lub w oparciu o te uczelnie rozwijało swoją działalność naukową tarnowskie seminarium duchowne. Do pierwszej wojny światowej wykształciło całe zastępy kapłanów, którzy w miarę swoich możliwości pracowali w diecezji i poza nią dla Bożej chwały i dobra dusz ludzkich. Dość wyraźnie zaznaczyli się działalnością pisarską profesorowie: ks. Jacek Tylka, ks. Andrzej Macko, w zakresie teologii dogmatycznej; ks. Walerian Serwatowski, ks. Jan Bernacki na polu bibliistyki; ks. Józef Mazurkiewicz, ks. Karol Szczeklik w dziedzinie teologii moralnej; ks. Józef Wilczek, ks. Adam Kopyciński wiele uczynili dla teologii pastoralnej; ks. Walenty Gadowski dla katechetyki, ks. Jakub Górka i ks. Józef Bąba dla historii. Ten ostatni wraz z ks. Franciszkiem Leśniakiem są wielce zasłużeni dla historii sztuki, ks. Franciszek Walczyński i ks. Wojciech Orzech dla muzyki kościelnej.

Z inicjatywy ks. J. Bąby i ks. Fr. Leśniaka powstaje jedno z pierwszych na ziemiach polskich muzeum sztuki kościelnej³, pomyślane m. in. jako zaplecze dla studiów tego przedmiotu w seminarium. NB w budynku seminarium duchownego przez kilkadziesiąt lat miało pomieszczenie. Za sprawą energicznego ks. K. Szczeklika w 1906 r. powstało Koło Teologiczne⁴, również jedno z pierwszych na ziemiach polskich, które rozwijało swoją działalność i obecnie pracuje na zmienionych zasadach. W 1892 r. dzięki poparciu ks. J. Bąby, ówczesnego rektora seminarium powstało samokształceniowe koło pod opieką św. Ambrożego⁵, które także obecnie zaprawia alumnów do pracy na wielu odcinkach.

2. W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM (1921—1939)

Od chwili odzyskania niepodległości Episkopat Polski uznał sprawę budzenia powołań do kapłaństwa, nauczania i wychowania w seminariach duchownych jako pierwszoplanową. Seminaria duchowne zostały uwzględnione rzecz jasna w konkordacie art. 13. W aneksie A do art. XXIV punkt 9, 10 i 13

¹ T. Gł e m m a ks., Antoni Gałęcki, h. Junosza (1811—1885). — *Polski Słownik Biograficzny*. T. 7, Kraków 1948—1958 s. 240—241.

² A. Nowak ks., *Sylwetki biograficzne profesorów seminarium duchownego w Tarnowie IV Teologia moralna*. Currenda. Urzędowe Pismo Diecezji Tarnowskiej. R. 109 : 1959 s. 332.

³ Tenże, *Działalność ks. Józefa Bąby*. Cur. R. 119: 1969 s. 252—4 oraz W. Ch r o b a k ks., *Z historii muzeum diecezjalnego w Tarnowie*. Cur. R. 111 1961 s. 347—349.

⁴ Al. Kł a w e k ks., *Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce*. Kraków 1958 s. 27; W. U r b a n bp, *Ostatni etap dziejów Kościoła w Polsce przed nowym tysiącleciem (1815—1965)*. Rzym 1966 s. 425.

⁵ Por. *Księga posiedzeń Koła pod opieką św. Ambrożego*. T. 1 od r. 1892; w Archiwum Biblioteki Seminarium Duchownego w Tarnowie.

wprowadzono rozróżnienie pomiędzy seminariami duchownymi a instytutami teologicznymi. Według ks. A. Gerstmana do tych ostatnich, oprócz studium filozoficzno-teologicznego w Poznaniu, Pelplinie, Przemyślu i Stanisławowie, należy instytut teologiczny w Tarnowie⁶.

Na wielu konferencjach podejmowano tematykę tych instytutów. Np. na konferencji biskupów polskich w Gnieźnie w dniach 16—20 września 1928 r. prymas August Hlond wygłosił referat na temat: Duchowieństwo, jego braki i sposoby reformy. W stosunku do seminariów wyższych postulował: „a) szczególnie troskliwy dobór dla nich rektorów i ojców duchownych, rozumiejących potrzeby kapłana świeckiego i posiadających pewną praktykę duszpasterską, b) selekcję profesorów, którymi powinni być dobrzy pedagodzy przyświecający obok nauki także pobożnością, c) pogłębienie studiów i dostosowanie teologii pastoralnej do potrzeb dzisiejszych, d) wzmożenie wewnętrznego wyrobienia kleryków i budzenie w nich ducha poświęcenia”⁷.

W rezolucji końcowej postanowiono pracować nad reformą seminariów.

W diecezji tarnowskiej były to już ostatnie lata rządów bpa Leona Wałęgi. Mimo podeszłego wieku ordynariusz tarnowski wykazywał dużo energii. W pamiętnym tylko roku konkordatowym (10 V 1925) erygował 47 parafii, co przed uzyskaniem niepodległości było w Galicji ograniczone. W związku z tym, jak również z powodu wielu innych potrzeb, biskup ten kładł główny nacisk na pracę duszpasterską. Profesorowie seminarium obok wykładów mieli cały szereg zajęć ubocznych. Przy wykładach swoich przedmiotów opierali się o podręczniki i nie wykazywali zbyt wyraźnej inwencji twórczej. Nie wielu młodych księży prowadziło dalsze studia, a jeszcze mniej kończyło je stopniami doktorskimi.

Sam rektor seminarium od 1921 r. ks. dr Edward Komar, biskup sufragan, zajęty dodatkowo wizytacjami kanonicznymi, nie wiele czasu mógł poświęcić pracy naukowej. Jedynym ważnym wydarzeniem w seminarium było wprowadzenie od 1927/28 r. piątego kursu, co pociągnęło za sobą reformę studiów filozoficzno-teologicznych.

Inny klimat powstał po rezygnacji bpa Wałęgi i objęciu władzy przez bpa Franciszka Lisowskiego. Nowy ordynariusz, habilitowany w 1913 r. z teologii na uniwersytecie lwowskim, następnie profesor na wydziale teologicznym tegoż uniwersytetu, rektor seminarium duchownego we Lwowie, nie szczędził zachęty księżom w diecezji, aby zdobywali stopnie naukowe zwłaszcza na wydziałach teologicznych uniwersytetów we Lwowie i Krakowie. Faktycznie wielu księży skorzystało z tej możliwości i ubiegało się o stopnie naukowe na uniwersytecie lwowskim. Było to tym łatwiejsze, że w latach 1938/39 prorektorem uniwersytetu był ks. prof. Piotr Stach⁸, kapłan diecezji tarnowskiej. Wtedy to doktoryzowali się we Lwowie m. in. ks. Karol Pękala, późniejszy biskup sufragan tarnowski, ks. Stanisław Sroka, długoletni kanclerz kurii diecezjalnej w Tarnowie.

Powracali też ze studiów rzymskich i z Innsbruka niektórzy kapłani, innych tam kierowano. W kraju nostryfikowali doktoraty. Bp Franciszek Lisowski gorąco popierał pisanie prac habilitacyjnych. W tym czasie habilitował się na uniwersytecie warszawskim ks. dr Jan Bochenek, w Krakowie na UJ ks. dr Julian Piskorz.

⁶ Na marginesie Konkordatu. W: Konkordat Polski ze Stolicą Apostolską. Lwów 1925 s. 20.

⁷ Archiwum Diecezjalne w Tarnowie (dal. cyt. ADT), Teczka Konferencje biskupów

⁸ St. Grzybek ks., *Ostatnia droga ks. prof. Piotra Stacha*. — *Ruch Bibl. i Lit.*, R. 14 :1961 s. 264.

Bp Fr. Lisowski zainicjował też wydawnictwo Tarnowskich Studiów Teologicznych. Jako pierwszy tom wyszła praca ks. St. Adamczyka „Tomistyczna teoria poznania zmysłowego” w 1938 r. Jaka była postawa bpa Fr. Lisowskiego odnośnie do tego nowego dzieła wyraża we wstępie do wspomnianej pracy ks. St. Adamczyk: „Praca niniejsza ukazuje się jako pierwszy tom wydawnictwa naukowego „Tarnowskie Studia Teologiczne”. Z tego też powodu uważam za swój obowiązek złożyć Dostojnemu Założycielowi tegoż wydawnictwa, JE ks. Biskupowi Tarnowskiemu dr Franciszkowi Lisowskiemu pełne hołdu i czci najgłębszej podziękowanie za łaskawe przyjęcie tej pracy skromnej, a zarazem wielce życzliwe poparcie moralne i materialne, któremu zawdzięczam wydanie jej drukiem”.

W Przedmowie do pierwszego tomu Tarnowskich Studiów Teologicznych bp Fr. Lisowski, po wyliczeniu pisarskiej aktywności dawnych profesorów tarnowskiego seminarium duchownego pisze: „Do tych pięknych tradycji seminarium duchownego i diecezji tarnowskiej, nawiązuje i obecna generacja Księża Profesorów i innych kapłanów diecezji tarnowskiej, o czym świadczą ich ogłoszone prace naukowe, jak również uzyskane, czy zamierzone habilitacje, nostryfikacje, doktoraty i magisteria, lub podjęte prace nad ich użyciem”.

W tak sprzyjającym klimacie szybko ukazywały się drukiem dalsze tomy Tarnowskich Studiów Teologicznych. Podczas kilkunastu miesięcy wyszły trzy prace: jako tom 2-gi ks. Stanisław Sroka: „Nauka św. Cypriana o miłości chrześcijańskiej”, ks. Julian Piskorz: „Wiara parafian” jako tom 3-ci, a jako 4-ty ks. Stanisław Łach: „Udział ubogich w dochodach beneficjalnych” — wszystkie w roku 1939.

Ponadto rozwijali swoją działalność pisarską inni profesorowie wydając własne prace jako dzieła zwarte, samoistne, bądź oddając artykuły do licznych czasopism naukowych, popularnych lub o profilu czysto duszpasterskim. I tak w dalszym ciągu działa niezłomny ks. W. Gadowski, ks. W. Orzech i ks. Fr. Walczyński (†1937). Zaczynają pisać: ks. Jan Bochenek, ks. Julian Piskorz, ks. St. Adamczyk, ks. St. Łach i krótko zresztą wykładający w seminarium ks. Józef Lubelski. Niestety, śmierć bpa Franciszka Lisowskiego w czerwcu 1939 r. i wybuch wojny przygasił chwilowo tę tak jasno rozpalającą się pochodnię studiów filozoficzno-teologicznych w Tarnowie.

3. PO OSTATNIEJ WOJNIE

Druga wojna światowa zastała diecezję tarnowską osieroconą. Po śmierci bpa Fr. Lisowskiego rządy przejął bp Edward Komar, najpierw jako wikariusz kapitulny, a od 24 czerwca 1940 r. jako administrator apostolski. Budynek seminaryjny został zamieniony przez niemieckie władze okupacyjne na koszary wojskowe, a następnie na starostwo. Przyjęci jeszcze przed wojną klerycy studiowali w willi wakacyjnej w Błoniu. Tam też nastąpiło aresztowanie przez Gestapo alumnów i profesorów. Alumnów po 100 dniach zwolniono, podobnie niektórych profesorów. Główną ofiarą stał się ówczesny rektor seminarium, ks. Roman Sitko, który po przewiezieniu do Oświęcimia zmarł w obozie 17 października 1942 r. Wywieziony w tym samym czasie ojciec duchowny ks. Józef Brudz przeżył obóz koncentracyjny.

W r. 1943 zmarł bp Edward Komar. Diecezją rządził wikariusz kapitulny ks. Stanisław Bulanda. Po zakończeniu wojny biskupem tarnowskim został ks. dr Jan Stepa, mianowany 3 marca, konsekrowany 19 maja 1946 r.

Nowy Ordynariusz od początku swych biskupich rządów zwrócił baczna uwagę na seminarium duchowne. Zaraz po wojnie zajęło ono część swojego gmachu. Pod koniec wakacji 1947 r. uzyskało od władz resztę budynku urządzając się w nim przy niezbyt wysokim powojennym stanie alumnów stosunkowo dość wygodnie.

Bp Jan Stepa nie wprowadzał zmian w obsadzie przełożonych. Pozostawił na stanowisku rektorskim ks. Wł. Węgla, wicerektorem był nadal ks. St. Łach, ks. J. Brudza, byłego ojca duchownego po powrocie z obozu mianował prefektem, ojcem duchownym ks. Michała Bleharczyka na miejsce ks. Wł. Lesiaka. Ks. M. Bleharczyk był później biskupem pomocniczym. W miarę przybywania powołań mianowano drugiego prefekta i — co było nowością — prokuratora, najpierw w osobie ks. P. Łabny, a następnie ks. St. Wójtowicza.

Nowy ordynariusz poświęcił więcej uwagi organizacji nauki, widocznie dotychczasowa go nie zadowalała. Do zmian w tym względzie przygotowywał się bardzo starannie, w poczuciu wielkiej odpowiedzialności. Sumiennie badał organizację studiów za granicą. Uniwersytet w Lowanium znał z autopsji, ponieważ tam studiował. W teczkach, które po nim zostały, znajdują się: „Ordo anni academici” 1947/48 i 1948/49 uniwersytetu laterańskiego w Rzymie oraz „Kalendarium Praelectionum anni academici 1949/50 tego uniwersytetu; „Kalendarium Pontificiae Universitatis Gregorianaе in annum academicum” 1948/49” i „Praelectiones in facultate philosophica et theologica” tegoż uniwersytetu z lat 1948/49—1950/51. Kapłani tarnowskiej diecezji, którzy po wojnie pozostali we Francji, nadesłali swemu biskupowi program studiów na katolickich uczelniach w Paryżu, m. in. materiały związane z organizacją studiów fakultetu filozoficznego na uniwersytecie katolickim w Paryżu oraz Ratio studiorum filozofii i teologii seminarium sulpicjańskiego. Materiały w tym zakresie nadesłał w 1951 r. ks. Schmaus, dziekan wydziału teologicznego uniwersytetu w Monachium⁹.

W oparciu o tę dokumentację bp Stepa przygotowywał sześcioletni program nauki w seminarium duchownym: dwa lata filozofii i cztery lata teologii. Nowy program zaczął wprowadzać od 1954 r. Niektóre przedmioty, jak psychologię eksperymentalną, historię wychowania, psychopatologię wprowadził zaraz po przybyciu do Tarnowa, a więc już w 1946 r., inne powoli w latach następnych. Należała do nich: metodologia nauk, biologia, języki nowożytny, ponadto rozbudował studia socjologiczne oraz polecił osobno wykładać historię Kościoła w Polsce, a także naukę o Polsce współczesnej. W sześcioletnim okresie nauki dodano wiele godzin łaciny, której zaprzestano nauczać w szkołach średnich, nawet ogólnokształcących.

Wprowadzając sześcioletni okres nauki, 16 stycznia 1955 r. zatwierdził „Tymczasowy Regulamin Seminarium Duchownego w Tarnowie”. Na tym miejscu interesuje nas część III-cia tego Regulaminu, w której czytamy:

„Seminarium Duchowne jako Zakład Naukowy”.

A. Instytut filozoficzno-teologiczny

1. Czas trwania: dwa lata filozofii, cztery lata teologii.
2. Program studiów: — W bieżącym roku 1954/55 obowiązuje dawny program nieco zmodyfikowany w dodatkiem próbnego roku przygotowawczego, a zatwierdzony przez Ordynariusza do czasu przeprowadzenia sześciolecia w myśl żądań Stolicy Apostolskiej.
3. Grono wykładowców.
 - a) członkowie: profesorowie zwyczajni, zastępcy katedr, wykładowcy,

⁹ ADT, Personalia. Teczka Bp J. Stepa.

b) konferencje pedagogiczne odbywają się regularnie co miesiąc. Biorą w nich udział także wykładowcy, którzy wykładają co najmniej dwie godziny w tygodniu. Kieruje nimi rektor, ewentualnie w razie przeszkody ktoś przez niego wyznaczony. Cel tych konferencji jest naukowy, dlatego winno się z góry na roczny okres przewidzieć tematy, dotyczące poszczególnych przedmiotów lub ich grup i sposobów usprawnienia wykładów”¹⁰.

Bardzo ważne było to, że bp Jan Stepa jeszcze przed sześciolatnim studium „dwie godziny tygodniowo wyznaczył na ćwiczenia i prace w seminariach naukowych. Po uprzednich studiach metodologicznych mogą one zaprawiać słuchaczy do samodzielnej pracy naukowej, w czym pomaga biblioteka, która powiększyła się o tysiące tomów i zaopatruje się w nowe książki z różnych dziedzin nauki”¹¹.

Dzięki wprowadzeniu seminariów naukowych wielu alumnów przygotowywało prace dyplomowe, które były przyjmowane jako magisterskie przez profesorów wydziału teologicznego UJ. Tak np. stopnie magistrów na tej drodze uzyskało kilkudziesięciu księży, nie tylko neoprezbiterów, ale nawet księży wyświęceni wcześniej (ze starszych ok. 40-tu). Dla przykładu przytoczymy 5 pierwszych roczników wyświęconych przez bpa J. Stepę:

r o k	ilość wy- święconych	ilość uzyskanych stopni magisterskich
1948	15	8
1949	1	—
1950 (styczeń)	15	6
1950 (czerwiec)	9	2
1951	26	10

Bp Jan Stepa zabiegał o to, by mieć zapewniony dopływ nowych wykładowców i profesorów. Dlatego zdolniejszych księży kierował na studia. Księża ci kształcili się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i siedmiu z nich uzyskało tam stopień doktorski. Dodajmy, że za rządów bpa Jana Stepę przeszło 20 kapłanów uzyskało doktoraty na wydziale teologicznym UJ, a 2 w Warszawie. Były też i pierwsze po wojnie habilitacje.

Najpierw długa choroba, a następnie śmierć, która nastąpiła 29 maja 1959 r. sparaliżowała wszelkie zabiegi o rozwój naukowy tarnowskiego seminarium duchownego.

Po trzyletnim wakansie, podczas którego diecezją tarnowską kierował bp Karol Pękała, ordynariuszem diecezji został ks. dr Jerzy Ablewicz. Nominację otrzymał 26 II, konsekrację biskupią 20 maja, a uroczysty ingres miał miejsce 27 maja 1962 r. Nowy Ordynariusz przed otrzymaniem biskupstwa był profesorem i wicerektorem seminarium duchownego w Przemyślu. Podobnie jak jego poprzednik — uważa seminarium duchowne za główny przedmiot swej troski.

Rządy ks. Bpa J. Ablewicza przypadają na czas Soboru Watykańskiego II, który wypracował dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius”. Ponadto Stolica Apostolska wydała cały szereg dokumentów zasadniczych dla nauki i wychowania w seminariach duchownych. Wyraźną cechą zmian, przeprowa-

¹⁰ ADT, Teczka Seminarium duchowne.

¹¹ Wł. Węgiel ks., *Z życia Seminarium Duchownego w Tarnowie po wojnie*. Cur., jw., s. 293.

dzanych przez Ordynariusza Tarnowskiego są dogłębne studia powyższych dokumentów, wprowadzanie ich poleceń i wykorzystywanie ich inspiracji w seminarium duchownym. Dokumenty powyższe stały się również podstawą przemyśleń i wielu dyskusji na konferencjach profesorów.

W skali ogólnopolskiej opracowywano ponadto nową *Ratio studiorum*. Prace trwały kilka lat. Ks. Bp J. Ablewicz skrupulatnie śledził te prace i wpływał na ich bieg bezpośrednio lub pośrednio przez księdza rektora i profesorów. Po wydaniu tego dokumentu zaczęto systematycznie wprowadzać jego zasady w życie.

a) Przygotowanie kadry profesorskiej

Bp J. Stepa pod koniec rządów diecezją przestał kierować księży na studia. Nowy Ordynariusz po zapoznaniu się z diecezją i poznaniu księży wielu spośród nich przeznaczył na studia na KUL. Po uzyskaniu możliwości za granicą, kierował ich zazwyczaj po studiach lubelskich do Rzymu (10-ciu księży). W Wiecznym Mieście mieszkali w Kolegium Polskim, rzadziej w Instytucie. Studiowali na uniwersytecie Gregoriańskim, Alfonsianum, Anselmianum i innych uczelniach. W wyjątkowych wypadkach udawali się księży na studia do Paryża (3 księży). Należy dodać, że kilku księży udało się za granicę na krótszy pobyt — półroczny i roczny — celem uzupełnienia i pogłębienia swoich studiów oraz zdobycia znajomości języka. Wszyscy księży po studiach wracali z doktoratami i obejmowali katedry w seminarium. Kilku księży profesorów habilitowało się. Ostatnia habilitacja miała miejsce na ATK w 1965 r.

W związku z wprowadzeniem sześcioletniego kursu oraz reformą seminarium grono profesorskie znacznie się powiększyło. Przed wojną wykładało zaledwie kilku profesorów, w pierwszych latach po wojnie kilkunastu, obecnie liczy 32 profesorów i wykładowców.

b) Biblioteka

Zdając sobie sprawę ze znaczenia odpowiedniej biblioteki w pracy naukowej, Ksiądz Biskup Ordynariusz okazywał jej specjalne zainteresowanie i udzielał wszechstronnego poparcia. Uzupełnianie księgozbioru przeprowadzano systematycznie z jasną myślą i celem — etapami.

1° — na pierwszym planie postarano się o odpowiednie i nowsze podręczniki. Dawne były przestarzałe i gwałtownie się deaktualizowały.

2° — sprowadzono sporo pozycji o charakterze ogólnym — encyklopedycznym, jak *Enciclopedia Cattolica*, *Lexicon für Theologie und Kirche*, *Enciclopedia Filosofica* i wiele innych.

3° — z roku na rok powiększano abonament czasopism zagranicznych. Podczas, gdy zaraz po wojnie biblioteka otrzymała zaledwie kilka tytułów, obecnie przychodzi ich ponad 50. Opracowano też *Katalog Obcojęzycznych Czasopism biblioteki*, który został oddany do druku w czasopiśmie *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, wychodzącym w Lublinie.

4° — uzupełniono również z ogromną cierpliwością dzieła zwarte zwracając uwagę na te działy, w których dokonały się największe zmiany w związku z posoborową reformą i poważnym rozwojem nauk teologicznych. Tak więc najbogaciej prezentuje się dział liturgiki, biblistyki, dogmatyki, teologii moralnej, pastoralnej, patrologii, katechetyki i socjologii.

5° — ze szczególną uwagą śledzono wydawnictwa związane z obradami Soboru Watykańskiego II i te skrupulatnie nabywano i kompletowano.

Lwią część nowości biblioteka zawdzięcza Księdzu Biskupowi Ordynariuszowi, który wracając z pobytu w Wiecznym Mieście przywoził całe skrzynie książek, tak bardzo potrzebnych w seminarium. Niejedna wreszcie książka będąca osobistą własnością Księdza Biskupa, a potrzebna w pracy naukowej tak księżom profesorom jak i alumnom wędrowała do biblioteki seminaryjnej z pogodnym powiedzeniem: „niech służy pro publico bono”.

c) *Ratio studiorum*

Wprowadzanie szóstego kursu do seminariów dokonywało się w poszczególnych diecezjach w różnym czasie. W Tarnowie — jak wspomniano — wprowadził go Bp Jan Stepa w 1954 r. wraz z regulaminem i szczegółowym wykazem godzin wykładanych przedmiotów na poszczególnych kursach. Diecezje cierpiące na brak księży wprowadzały szósty kurs z dużym opóźnieniem. Tam, gdzie warunki pozwalały, poszerzenie nauki wprowadzało zmianę w wymiarze godzin różnych przedmiotów. Seminaria zmiany te ramowo uzgadniały na konferencjach rektorów, ale różnorodność była wielka. Cały szereg okoliczności skłonił Biskupów Polski do opracowania ogólnopolskiego programu wykładów w seminariach, celem ujednolicenia. Prace posuwały się powoli. O przebiegu tych prac informowano rektorów, a ci z kolei podawali niektóre zagadnienia pod dyskusję na konferencjach profesorskich.

W Tarnowie nowa *Ratio Studiorum* była żywo omawiana na konferencji 6 maja i 30 czerwca 1967 r., 10 maja 1968 r. Na następnej konferencji 15 XI 1968 r. „Ks. Rektor powiadomił, że nowy program nauki realizowany od ubiegłego roku zyskał zatwierdzenie Kongregacji dla Wychowania Katolickiego ad experimentum na lat 6 i przeczytał kilka punktów z zasad ogólnych tego programu.

Dodał również, że w tym roku wchodzi w życie *Ratio institutionis sacerdotalis in seminariis Poloniae* zatwierdzone 12 IX 1968 przez Kongregację dla Wychowania Katolickiego i przekazał niektóre myśli z pisma nadesłanego przez prefekta tejże Kongregacji”¹².

Prace jednak nad *Ratio Studiorum* trwały nadal w dwóch Komisjach Episkopatu, ponieważ zatwierdzenie było „ad experimentum” i Kongregacja poleciła uzupełnić *Ratio* szczegółowym wykazem wykładanych przedmiotów. Komisja wypracowała nowe zasady formacji kapłańskiej w seminariach duchownych w Polsce, które zostały zaaprobowane w 1971 r. tak przez Komisję Plenarną Episkopatu (11 kwietnia), jak również przez Kongregację do Spraw Wychowania Katolickiego (15 września).

Powyższe sprawy były omawiane na konferencji profesorów seminarium w Tarnowie już 26 stycznia 1972 r., na której zdecydowano, że poszczególne zespoły katedr przygotowują szczegółowy plan uzgodnienia nowej *Ratio Studiorum* z programem obowiązującym dotąd w seminarium.

Wyniki tych prac komisji zreferował ks. Rektor na konferencji 16 maja 1972 r., że szły one w dwóch kierunkach: merytorycznym i formalnym. Po zachowaniu drobnych zmian, np. wykłady kilku przedmiotów na innych kursach, niż to jest przewidziane w *Ratio*, utrzymanie kilku przedmiotów nie przewidzianych, wreszcie kilka drobnych zmian w zakresie praktyk wakacyj-

¹² Materiały konferencji profesorskich cytowane z księgi protokołów Konferencji Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Tarnowie. R. 1963—1975.

nych. Po przyjęciu tych propozycji komisji zespołu katedr nowa Ratio obowiązuje w Tarnowie od jesieni 1972 r.

d) Kurs wstępny

Wprowadzenia go w seminariach duchownych domaga się soborowy dekret „Optatam totius” w punkcie 14: „należy studia teologiczne rozpocząć od kursu wstępnego, trwającego przez odpowiedni okres czasu”. Ta sugestia wymaga rozważenia, jak rozumieć „odpowiedni okres czasu” i jak ten czas wykorzystać z adeptami wiedzy filozoficzno-teologicznej i kandydatami do kapłaństwa. Rok po ogłoszeniu Dekretu na konferencji 5 X 1966 Ksiądz Biskup Ordynariusz wysunął jako jeden z tematów obrad sprawę kursu wstępnego.

Na następnej konferencji 19 XII 1966 podstawą dalszej dyskusji był referat ks. prof. Piotra Bednarczyka na temat: „Annus introductorius — zagadnienia wychowawcze wg dekretu „Optatam totius”. Annus introductorius potraktowano w kontekście całości studiów filozoficzno-teologicznych oraz założeń wychowawczych kandydatów do kapłaństwa. W związku z dyskusją nie tylko w seminarium duchownym w Tarnowie, ale i w skali ogólnopolskiej nad nową Ratio Studiorum, sprawę roku wstępnego odłożono na czas późniejszy.

Po opracowaniu programu, który przedstawił ks. Rektor na konferencji 12 maja 1971 r., po przyjęciu go, kurs wstępny został wprowadzony na wakacjach od 8 września w wymiarze 2 tygodni. Jego program wypełniły zagadnienia dotyczące zarówno formacji duchowej jak i intelektualnej kandydatów. W sumie zaprojektowano 52 godziny:

propedeutyki teologii	14 godzin
wprowadzenie do Pisma św.	6 „
wprowadzenie do liturgii	9 „
wprowadzenie do życia wewnątrz.	12 „
spotkania z księżmi przełożonymi	11 „

Tak sformułowany program jest realizowany dotychczas z różnymi modyfikacjami tak co do długości trwania w poszczególnych latach jak i pod względem treści omawianych zagadnień.

e) Praktyka duszpasterska alumnów

Potrzebę jej widziano od dawna. W Tarnowie była wprowadzona już w 1951 r. W tym właśnie roku bp J. Stepa wyświęcił diakonów 29 kwietnia, którzy po odprawieniu prymicji i kilkudniowym odpoczynku wrócili do seminarium na jeden miesiąc celem odbycia praktyki. Neoprezbiterzy słuchali wykładów doświadczonych i wzorowych proboszczów, katechetów, wikariuszy, pracowali w kancelariach parafialnych Tarnowa i pobliskich miejscowości, spowiadali, głosili kazania, prowadzili katechezy, po czym je dyskutowano. Kurs taki powtórzono jeszcze kilka razy, ale potem został zaniechany.

Na potrzebę praktyki duszpasterskiej zwrócił uwagę Sobór Watykański II sugerując, że alumnów „należy już w ciągu nauki, a także w czasie wakacji wprowadzać przez odpowiednie ćwiczenia w praktykę duszpasterską. Ćwiczenia te winny się odbywać stosownie do wieku alumnów oraz warunków miejscowych, wedle roztropnego sądu biskupa” (DFK 21). Chcąc zadość uczynić powyższemu dekretowi Ksiądz Biskup Ordynariusz na konferencji 5 października 1966 polecił księżom profesorom przygotować program praktyki duszpasterskiej alumnów. Na następnej konferencji 27 lutego 1967 r. postano-

wiono, że projekt praktyk wakacyjnych alumnów opracuje zespół teologii praktycznej. Na konferencji 6 maja tegoż roku zdecydowano, że praktykę będą odbywać alumni po piątym kursie i podano w zarysie jej program i to zarówno dla alumnów, którzy mają ją odbywać, jak i dla duszpasterzy, którzy alumnów na praktykę przyjmą. Po konferencji 16 maja 1972 r. nastąpiła dalsza zmiana i postanowiono, że praktyki będą odbywać się w dwóch okresach — pierwszy trzytygodniowy podczas wakacji, drugi dwutygodniowy w okresie wielkiego postu.

Sprawy programu praktyk duszpasterskich były jeszcze przedmiotem dyskusji na konferencji 21 lutego 1973 r. i podjęte na niej ostateczne wnioski, zatwierdzone przez Księdza Biskupa Ordynariusza obowiązują do chwili obecnej.

f) Tarnowskie Studia Teologiczne

Każda instytucja dąży do tego, aby jego pracownicy mieli możliwość publikowania wyników swoich badań. Najlepiej służy temu własne wydawnictwo. W ostatnich latach wydają je seminaria duchowne. Od 1964 r. ukazują się „Studia Warmińskie”, we Wrocławiu wyszło 7 tomów „Colloquium Salutis”, w Krakowie „Analecta Cracoviensia” (od 1969 r.), w Katowicach „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, Opole postarało się o „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego”, od 1973 r. „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, od 1972 r. „Poznańskie Studia Teologiczne”. Tarnów, jak już wspomnieliśmy, miał pod tym względem tradycje sprzed wojny. Toteż nic dziwnego, że ks. Bp J. Ablewicz usilnie pragnął kontynuować Tarnowskie Studia Teologiczne. Okazję do wznowienia wydawnictwa dał jubileusz 150-lecia istnienia seminarium duchownego w Tarnowie. Pierwsza myśl wznowienia wydawnictwa powstała na konferencji profesorów seminarium 10 maja 1968 r. Powołano sześciuosobowy komitet organizacyjny, który zajął się zbieraniem artykułów i przygotowaniem ich do druku. Praca trwała kilka lat i na rok jubileuszowy ukazała się „Księga Pamiątkowa” z okazji 150 rocznicy założenia Instytutu Teologicznego i Seminarium Duchownego w Tarnowie 1821—1971” pod redakcją ks. bp Piotra Bednarczyka i ks. Franciszka Gawlika, rektora seminarium.

Na konferencji profesorów 14 marca 1972 r. podjęto decyzję przygotowania do druku dalszego — szóstego — tomu Tarnowskich Studiów Teologicznych, zlecając prace redakcyjne trzyosobowemu zespołowi. Owocem zabiegów tej komisji jest niniejsza publikacja.

g) Seminaria naukowe

Jak wspomnieliśmy, wprowadził je na początku swoich rządów bp J. Stepa. Zapoczątkowanie ich było poważnym posunięciem pracy naukowej zakładu naprzód. Słabą jednak stroną zarządzenia była dowolność tak ze strony profesorów jak i alumnów. Profesorowie nie byli ściśle zobowiązani do ich prowadzenia, dlatego było zaledwie kilka seminariów. Wprawdzie wszyscy klerycy obowiązkowo uczestniczyli w jednym z prowadzonych seminariów, ale nie byli zobowiązani do napisania pracy dyplomowej. Skutek był taki, że tylko zdolniejsi lub ambitniejsi podejmowali się trudu napisania prac naukowych, na podstawie których ubiegali się następnie o stopnie magisterskie na wydziale teologicznym UJ do roku 1953 lub na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Sprawa została ostatecznie dopracowana w drugiej połowie lat sześćdzie-

siątych. 8 lutego 1966 r. księża profesorowie wysunęli postulat „aby wprowadzić w seminarium prace dyplomowe, które byłyby warunkiem dopuszczenia do święceń”. Na następnej konferencji 3 marca tegoż roku Ks. Bp Ordynariusz postulat ten zatwierdził. Od tego czasu organizacja seminariów naukowych była tematem wielu dyskusji na konferencjach profesorskich. Podczas nich ustalano treść i formę seminariów naukowych, wymogi, stawiane pracom dyplomowym, ustalanie i zatwierdzanie tematów, terminu oddawania prac itp. Postanowienia w tej sprawie można streścić następująco: Na kursie II metodologia w formie wykładów i ćwiczeń, na kursie III proseminarium, na kursie IV i V opracowanie podanego tematu, ostateczny termin oddania pracy przed diakonatem.

Aby ułatwić udział alumnów w seminariach zgodnie z ich zainteresowaniami i nie przeciążyć zbytńo profesorów, ograniczono liczbę seminarzystów na poszczególnych seminariach do 10-ciu. Z każdym rokiem przybywało ich coraz więcej. Podczas gdy zaraz po wojnie było zaledwie kilka seminariów naukowych, to w 1967 roku było ich 11, a w 1976/77 — 19.

h) Koordynacja poczynań

Wysiłkom związanym z nauczaniem i wychowaniem w seminarium duchownym pragnie się nadać wspólną myśl, ideę przewodnią. Temu służą hasła podawane na początku każdego roku szkolnego przez Księdza Biskupa Ordynariusza. Jest ono zazwyczaj zaczerpnięte z Pisma św. Myśli zawarte w hasle stanowią treść biskupiej homilii podczas Mszy św. celebrowanej na rozpoczęcie roku szkolnego. Do nich nawiązuje Ks. Biskup w przemówieniu głoszonym podczas inauguracji. Treść hasła można odczytać w słowie Ordynariusza skierowanym do księży profesorów podczas pierwszej powakacyjnej konferencji. Podczas piętnastoletnich rządów diecezją tarnowską seminarium duchowne realizowało program naukowo-wychowawczy w oparciu o następujące hasła:

- 1963/64 — „Bóg w nas”
- 1964/65 — „Obedientia et pax”
- 1965/66 — „Fortes in fide patrum nostrorum”
- 1966/67 — „Ut Verbum Dei revelatum meditatores possideant”
- 1967/68 — „Eius misterium paschale vivant”
- 1968/69 — „Ita Beata Virgo in peregrinatione fidei processit”
- 1969/70 — „In sui abnegandi spiritu”
- 1970/71 — „Rememoramini pristinos dies”
- 1971/72 — „Ad maximam Dei gloriam”
- 1972/73 — „Non ministrari, sed ministrare”
- 1973/74 — „Semper orare”
- 1974/75 — „Laus Tibi Verbum Dei”
- 1975/76 — „Virtute corroborari in interiore hominem”
- 1976/77 — „Testis fidelis”.
- 1977/78 — „Gaude mater Polonia prole foecunda nobili”.

KS. ADAM NOWAK